

הרב אליעזר שפירא זצ"ל

שיעור מהנפטר ז"ל לכבוד יום ירושלים תשמ"ז
לחברי כולל להוראה, בישיבת ר' יצחק אלחנן
נערך ע"י הרב אברהם בכרך — מחברי הכולל
בהוספת מראה מקומות וכמה הערות

בענין ירושלים לא נתחלקה לשבטים

איתא בב"ק דף פב: שאין ירושלים מביאה עגלה ערופה וגם אין מטמא בנגעים משום דלא נתחלקה לשבטים. וע"ש בתוד"ה ואין, שהקשו דמנלן שלא נתחלקה, דהיינו בזמן יהושע שחילקו שאר ארץ ישראל. הרי גם מ"ד דנתחלקה ירושלים, מודה שלבסוף חזרו וקנו מקום המקדש שיהי' שייך לכל ישראל, כדמבואר ביומא דף י"ב. וא"כ אולי בירושלים, אף אם נתחלקה בזמן יהושע י"ל שחזרו וקנו אותו בשותפות לכל ישראל, ולכן אינה מביאה עגלה ערופה, ולא מטמא בנגעים? ותרצו דאין סברא לומר שחזרו וקנו אותה, ורק בית המקדש "סברא הוא אע"ג דנתחלק, דחזרו וקנו אותו שיהא לכל ישראל חלק בו" עכת"ד.

וע' בחידושי מרן רי"ז הלוי על הרמב"ם, הל' בית הבחירה (וע"ע בחידושי הגר"ח על הש"ס, ב"ק שם) שהקשה, דלמה אין סברא לחזור ולקנות ירושלים אחר שנתחלקה, הרי לאותו מ"ד שלא נתחלקה לשבטים, פשוט דהוא מטעם שיירושלים צריכה להיות קנין כל ישראל, וא"כ י"ל דמשו"ה חזרו וקנו אותה, כדי שיהי' לכל ישראל חלק בה, כמו במקום המקדש (למ"ד דנתחלקה ירושלים). וע"ש שביאר ששונה דין השייכות לכל ישראל של מקום המקדש, לבין השייכות לכל ישראל שבירושלים. דדין מקום המקדש אין עיקרו בדין קדושת המקום, רק שהמקדש וכליו יהיו משל ציבור. וכן הוא להדיא במשנה נדרים דף מ"ח (וברמב"ם פ"ז הל' נדרים) דעזרות לכל ישראל הוו שייכי, ובפיה"מ להרמב"ם שם מבואר דקאי גם על הבנין. אבל דין כזה לא מצינו על ירושלים, "ופשוט דלא איכפת לן בה אם תהי' משל ציבור או לא". רק יש עוד דין המבואר בספרי פ' ראה לדרוש הפסוק "מכל שבטיכם", שזו ירושלים. ועיקר דין זה אינו על הבנין, אלא על המקום שיהא שייך בחלוקתו לכל השבטים ולא לשבט אחד, והוא מתנאי "המקום אשר יבחר ד'". וגם ירושלים היא בכלל זה. וזהו ביאור דברי התוס', דאם כבר נתחלקה לשבטים, ממילא לא שייך בה הדין ד"מכל שבטיכם" על עצם המקום, ודין שיהי' משל ציבור, שהוא בעצם דין ממונו הרי אינו שייך לירושלים אלא למקדש וכליו, את"ד.

על חילוק זה יש להעיר מדברי המרדכי פ"ק דב"ב דף ז: (עמ' פ"ד טור ב' מדפי הספר). שהרי בכתובות דף קו: איתא, "חומת העיר, ומגדלותי, וכל צרכי העיר באין משיירי הלשכה". והקשה המרדכי, "ואמאי לא יבנו אותה בני ירושלים עצמם משלהם? אלמא משום דירושלים לא נתחלקה לשבטים, ולכל ישראל יש להם הישוב, הלכך באים משיירי הלשכה שנתנו כל ישראל". ומוכח, שהא דלא נתחלקה ירושלים לשבטים הוא דין ציבורי, ולא שמעצם דינו אין בו חלוקה. [נ.ב. וי"ל דמאחר שלא נתחלקה, כבר שייך לכל ישראל גם דין הממון שבו, רק שאינו מקור הדין]

אך מה שנראה לומר בדין זה שלא נתחלקה לשבטים, הוא על פי הא דמבואר בזבחים דף קט"ז: "כשם שמחנה במדבר כך מחנה בירושלים, מירושלים להר הבית מחנה ישראל, מהר הבית לשער נקנור מחנה לוי", מכאן ואילך מחנה שכיכה". והרמב"ם הביאו בהל' בית הבחירה פ"ז הל' י"א ג' מחנות היו במדבר וכו' וכנגדן לדורות וכו'". וצ"ע מה רצה הרמב"ם בהקדמה זו, ומה איכפת לן במחנות שהיו במדבר? אלא נראה דהוא למקור שירושלים לא נתחלקה לשבטים. דכיון דירושלים עומדת במקום מחנה ישראל שהי' במדבר, לכן צריך להיות שייך לכל השבטים.

עפ"ז נראה לומר, שדין זה הוא רק על "מחנה ישראל" שבירושלים, שהוא י"ב מיל, כרוחב מחנה ישראל שהי' במדבר שהי' ג' פרסה על ג' פרסה (ע' עירובין דף נה:), ומבואר היטב הוא דאיתא בב"ב דף עה: "אמר רבה אמר לי ההוא סבא, לדידי חזי לי ירושלים קמייתא, ותלתא פרסי הויא [נ.ב., אך באמת שם מדובר על גובה של ההר, כדמבואר במשך "ושמא תאמר יש צער לעלות וכו'"]. וא"כ יש לומר, שמה שהוסיפו על ירושלים לא חל בו דין זה שלא נתחלקה לשבטים.

ונראה שזהו כוונת הגמ' בערכין דף לב:, שמצד אחד מנו ירושלים בדין חלוטה דבתי ערי חומה, ומצד שני, אחד מעשרה דברים שנאמרו בירושלים הוא שאין הבית חלוט בה? וע"ש שתירץ רב אשי, "תרי ירושלים הוו". וע"פ הנ"ל, יש לומר, שיש ירושלים של נתחלקה לשבטים מדין "מחנה ישראל", והוא ג' פרסה על ג' פרסה, ויש ירושלים סביבה, שהוסיפו על העיר, ונתחלקה לשבטים.

ועי' ברמב"ם הל' בית הבחירה פ"ז הלי"ד, שמונה הדברים שנאמרו בירושלים וכתב "ואין משכירין בתוכה בתים וכו' ואין הבית נחלט בה וכו'". והנה בגמ' כשמנו עשרה דברים שנאמרו בירושלים, לא הביאו הא דאין

משכירין בתוכה בתים, וע' בכסף משנה, שמקורו ביומא דף יב, והכוונה שאין משכירים בעלי בתים את בתיהם לעולי רגלים, כי אינן שלהם. ולכאורה, הוא אותו דין דאין הבית נחלט בו [נ.ב. ע' רש"י ערכין דף לב: "דמאן קא מקני לי, וע' רש"י ב"ק דף פב: פירוש אחר], דבירושלים לא שייך שכירות ומכירה, כי אינה שייכת לדרים בה. ומובן למה הגמ' לא מנתה הא דאין משכירין בתוכה כדבר בפני עצמה. אך צ"ע ברמב"ם שמנה אותה כענין בפני עצמה? ויש לומר ע"פ הנ"ל שמדבר הרמב"ם גם על המקומות שהוסיפו לירושלים, שבעצם נתחלקו לשבטים. רק מתקנת חכמים יש לומר שכשהו אותם המקומות, לחלק "מחנה ישראל", שבירושלים לכל דיניהם. וא"כ הא דאין משכירים, והא דאין הבית חלוט צריכים תקנה לכל אחד בפני עצמה.

ובשבועות דף טז. איתא "אבא שאול אומר ב' ביצעין היו בהר המשחה, תחתונה ועליונה, תחתונה נתקדשה בכל אלו, עליונה לא נתקדשה בכל אלו וכו' תחתונה שהיתה קדושתה גמורה עמי הארץ נכנסין לשם ואוכלין שם קדשים קלים אבל לא מעשר שני, וחברים אוכלין שם קדשים קלים ומעשר שני, עליונה שלא היתה קדושתה גמורה, עמי הארץ היו נכנסין שם ואוכלין שם קדשים קלים אבל לא מעשר שני וחברים אין אוכלים שם לא קדשים קלים ולא מעשר שני". הרי דעמי הארץ לא אכלו מעשר שני בשניהם, אף בתחתונה שקדושתה גמורה וחברים אכלו שם, וזה תמוה? ועי' רש"י "דיש לפרש דעמי הארץ המפרישים מעשרות [דרובם הפרישו, ומקצתם לא וזהו דין דמאי, כשבת דף כג.] היו זריזים לעשות בו מצוה מן המובחר וכו' והיו שומעים את המתרגמים ואכלת לפני ד' אלקין מעשר דגנך תירושך ויצהרך, לכך היו נכנסים תוך חומת ירושלים הפנימית לקיים לפני ד' אלו קין אבל בקדשים לא היו מטריחים עצמן וכו'". ולמה נקרא חומת ירושלים הפנימית יותר לפני ד'? לפי הנ"ל, מבואר שלירושלים קמייתא היתה מעלה של "מחנה ישראל", ואף שהוסיפו לעיר ונתנו בו קדושה, וכל דיני ירושלים, מ"מ שם "מחנה ישראל" לא חל עליו. והחברים אכלו שם, מפני שלאכילת מעשר שני מקום הפתוח לקודש מספיק, אפי' אם נמצא עומד במקום חול, [כדמבואר במכות דף יב:].

ולפי זה יש להשוות דברי המרדכי, עם דברי החוס', כפי שביארם הרב מבריסק (אך לא מטעמי). דאותו חלק שבירושלים שדינו כמחנה ישראל, לא יספיק שיהי' לכל ישראל מצד הקנין שבו, אלא כך צריך להיות בעצם חלוקת הארץ, שיהיו ג' מחנות כמו שהיו במדבר. אבל החלק שהוסיפו על העיר, הרי בעצם נתחלקה לשבטים, רק שהוסיפו אותה לעיר, ונתנו לה כל הדינים, ויש לומר שקנו אותה, ולכן כל צרכי באים משיירי הלשכה.